

### مقدمه

انتخاب محتوا و سازمان‌دهی آن می‌رسد. (تقی پورظهیر، ۱۳۸۳) تهیه و تدوین محتوای کتاب‌های درسی باید براساس اصول برنامه‌ریزی درسی باشد. در این زمینه تناسب محتوا با نیازها، علاقه‌ها و تجربیات زندگی دانش‌آموزان مورد توجه بوده به‌علاوه برخی ضوابط عملی انتخاب محتوا، شامل ارتباط با مسائل روز و توجه به میراث فرهنگی، پایه‌ای برای آموزش مداوم و فرصت مناسبی برای فعالیت‌های یادگیری چندگانه است و باید مورد توجه واقع شود (مارش، ۲۰۰۳).

«جهانی شدن» فرایند رو به گسترشی است که تمامی عرصه‌ها

«کتاب درسی» در نظام برنامه‌درسی متمرکز ایران اهمیت ویژه‌ای دارد؛ به‌طوری که اغلب فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدارس در چارچوب کتاب درسی و محتوای آن انجام می‌گیرد. (یارمحمدیان، ۱۳۹۰) با توجه به نقش و اهمیت کتاب‌های درسی، وظیفه انتخاب، تنظیم، تدوین و سازمان‌دهی محتوای کتاب‌های درسی بر عهده برنامه‌ریزان درسی است و انتخاب هدف، نخستین عنصر برنامه‌درسی محسوب می‌شود. (ملکی، ۱۳۸۸) بعد از تعیین هدف، نوبت به

# آموزش جهانی در تعلیمات اجتماعی ایران

دکتر رضا جعفری‌هرندی،

استادیار دانشگاه قم

رضا وفایی، حسن نجفی،

کارشناسان ارشد مطالعات برنامه‌درسی دانشگاه شاهد تهران





مرزهای ملی محدود باشد و باید به دانش‌آموزان و دانشجویان کمک کند تا راه‌هایی را که از طریق آن‌ها می‌توانند زندگی خود و دیگر انسان‌ها را در سراسر جهان غنی سازند، کشف و به آن‌ها عمل کنند. (کدیور، ۱۳۸۴)

تحولات جهانی از جمله گسترش روزافزون دامنه ارتباطات به یاری پیشرفت‌های علمی و فناوریانه سبب به هم پیوستگی و درهم تنیدگی مسائل جهانی شده است این وضعیت جدید اقتضات و الزاماتی را در همه حوزه‌های تأثیرگذار زندگی انسان و در ابعاد فردی و اجتماعی به دنبال داشته است و آموزش و پرورش به شکل عام و حوزه برنامه‌های درسی به شکل خاص نیز از این امر برکنار نبوده‌اند.

در این زمینه می‌توان گفت که نهاد اجتماعی آموزش و پرورش چون سایر نهادها در خلأ عمل نمی‌کند و نه تنها جزئی از کل به حساب می‌آید بلکه در معادلات بین‌المللی نیز جزئی از کل نظام جهانی به شمار می‌رود و طبعاً با سایر جریان‌های اجتماعی در کنش متقابل است. (علاقه‌بند، ۱۳۷۹)

جهانی شدن بر جوانب گوناگون زندگی تأثیر می‌گذارد. این تأثیر نه فقط بر اقتصاد و سیاست و مناسبات اجتماعی، بلکه بر فرهنگ‌ها، نظام‌های آموزشی و هویت مردمان نیز مشاهده می‌شود. برنامه‌ریزی ثمربخش و نوآوری در آموزش و پرورش زمان ما نمی‌تواند بدون توجه دقیق و عمیق به تأثیرات جهانی شدن در تعلیم و تربیت کشورها و ملت‌ها رخ دهد. سیاست‌گذاری و تصمیم‌گیری در آموزش و پرورش نیازمند یافته‌های روشن پژوهشی درباره مفهوم جهانی شدن و چگونگی میزان تأثیر مستقیم و غیرمستقیم آن بر جوانب گوناگون برنامه‌ها و کارکردهای آموزش و پرورش است. (محمدجانی و همکاران، ۱۳۹۲)

نهاد آموزش و پرورش به شدت تحت تأثیر رویکردهای جهانی قرار دارد و با توجه به هدف مهم مدرسه که آماده‌سازی کودکان و نوجوانان برای زندگی در جامعه است، انتظار می‌رود که آموزش و پرورش با تغییرات اجتماعی، سیاسی و اقتصادی در سطح ملی و بین‌المللی متناسب، هم‌سو و هم‌جهت باشد. اگر آموزش و پرورش با رویکردهای جهانی هم‌سو نباشد، منسوخ خواهد شد و آموزش‌های غیررسمی و فراملی جای آن را خواهند گرفت. (تافلر، ۱۳۷۷)

**کلیدواژه‌ها:** تحلیل محتوا، کتاب درسی، دوره ابتدایی، مسائل جهانی

### بیان مسئله

آموزش و پرورش برای پویایی و بالندگی ناگزیر است مدرسه را به دنیای واقعی پیوند بزند و در کنار ارائه دانش‌های تخصصی در رشته‌های علمی، به دانش‌آموزان کمک کند دانش و مهارت‌هایی را کسب کنند تا بتوانند در مواجهه با وضعیت و اقتضات عصر جدید از جمله جهانی شدن، موفق باشند. در جهانی که فناوری در آن شتابان تغییر می‌کند و دانش به‌نحو روزافزون تولید می‌شود، آموزش و پرورش باید بیش از مجموعه‌ای خاص از اطلاعات را تعلیم

را درنور دیده و تمامی کشورهای جهان را به طریقی درگیر کرده است. در واقع جهان را به دهکده‌ای تبدیل کرده است که در آن، وظیفه مرزها حداقل تعیین قلمرو کشورهاست و همه چیز در دنیای بین‌الملل و جوامع در حال انتقال است. از این‌رو، جهانی شدن برنامه‌های درسی در صدد تدارک فرصت‌های رشد و توسعه شخصی و حرفه‌ای همه دانش‌آموزان و دانشجویان حاضر در صحنه جهانی و براساس نگرستن به تمام افراد در سطح جهان به‌عنوان شهروند جهانی است. در آموزش و پرورش جهانی نیز برنامه درسی نمی‌تواند به



دهد. آموزش و پرورش باید به بسط و شکوفایی قابلیت‌های آدمی بپردازد و مہیای پرورش شهروند جهانی باشد. (عطاران، ۱۳۸۲)

آموزش جهانی بر این موضوع تأکید دارد که آموزش باید دانش‌آموزان را به شیوه‌ای آماده سازد که بتوانند با حداقل مشکل با نیازهای جدید و پرشتاب و پرتغییری که در آن زندگی می‌کنند، کنار بیایند. آموزش‌های ارائه شده در آنچه آموزش جهانی نامیده می‌شود، باید به دانش‌آموزان کمک کند تا راه‌هایی را که از طریق آن‌ها می‌توانند زندگی خود و دیگر انسان‌ها را در سراسر جهان غنی سازند، کشف و به آن‌ها عمل کنند. به‌طور کلی، آموزش جهانی خواستار آن است که یادگیرندگان خود را به‌عنوان شهروند جهانی تلقی کنند؛ به‌طوری که توانایی مقابله و سازگاری با مسائل جهانی را داشته باشند. (کیامنش، ۱۳۸۳)

انسان امروزه صرفاً موجودی منحصر در خانواده، جامعه و کشور خود نیست، بلکه بخش جدایی‌ناپذیر از جهان بشری و مناسبات جهانی است. چه بخواهیم و چه نخواهیم، هر فردی متأثر از مناسبات جهانی است و به‌صورت موجود جهانی در آمده است. از این‌رو برنامه‌های درسی باید بر مهارت‌های فردی مورد نیاز فراگیرنده، مهارت‌های مورد نیاز زندگی جمعی و مهارت‌های مورد نیاز شهروند جهانی تأکید کنند. به‌طور کلی، طراحان برنامه آموزش جهانی، در راستای مسائل جهانی را از طریق اهداف جزئی‌تر و طرح مفاهیم خاصی نظیر محیط‌زیست، حقوق بشر، صلح، سلامتی و بهداشت، جامعه چندفرهنگی بیگیری می‌کنند. (لطف‌آبادی، ۱۳۸۵)

### ضرورت و اهمیت

با پذیرش اهمیت توجه به ابعاد جهانی در امر تعلیم و تربیت و ضرورت توجه به مؤلفه‌های آموزش جهانی در برنامه درسی، اگر آموزش و پرورش بخواهد در جهت توجه به تحولات جهانی حرکت کند، باید مواردی از قبیل رشد و توسعه، محیط‌زیست، فرهنگ شهروندی، بهداشت و سلامت، صلح‌دوستی، برابری و عدالت، فناوری و... توجه داشته باشد. در همه این موارد، آموزش صحیح حکم پیشگیری اولیه را دارد. برنامه‌های درسی محمل مناسبی برای ارائه دانش، تغییر نگرش و آموزش مهارت‌هایی به دانش‌آموزان، بزرگسالان و تصمیم‌گیرندگان اولیه خواهند بود. بررسی وضعیت موجود کتاب‌های درسی از این نظر اهمیت دارد که تصویر دقیقی از کم و کیف توجه به این مضامین به‌دست می‌دهد و در حکم بررسی وضعیت موجود، بینش‌های لازم را برای برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران طراحی برنامه‌های درسی به‌منظور تدوین برنامه‌ها و پوشش دادن حیطه‌ها و برنامه‌های درسی مغفول فراهم می‌آورد.

### پیشینه تحقیقات داخلی

**جعفری و همکارانش (۱۳۸۴)** در پژوهشی با عنوان «بررسی جهانی شدن در نظام‌های نوین آموزشی» به این نتیجه رسیدند که برنامه درسی آموزش جهانی، برای گروه‌های درون‌مدرسه‌ای و گروه‌های اجتماع بیرونی، در مدارس ارائه شود. برنامه‌ریزان،

دست‌اندرکاران و مربیان نظام آموزشی در راستای مسائل جهانی باید فعالیت‌هایی را به عهده بگیرند که این فعالیت‌ها شامل موارد زیرند:

**۱ اصلاح هدف‌های کلی و هدف‌های عینی برنامه‌های درسی.**

**۲ بسط محتوای آموزش جهانی به آن اندازه که در برنامه درسی منعکس شود.**

**۳ تقاضا برای برنامه درسی آموزش جهانی برای گروه‌های درون‌مدرسه‌ای و گروه‌های اجتماع بیرونی.**

**رضایی (۱۳۸۷)** پژوهشی با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش جهانی» را به انجام رساند که هدف اصلی آن تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی در راستای مؤلفه‌های آموزش جهانی بود. مؤلفه‌های پژوهش شامل آموزش صلح، آموزش محیط‌زیست و آموزش سلامت می‌شد که لازمه تربیت شهروند جهانی در هزاره سوم هستند و توسط سازمان‌هایی چون یونسکو و یونسف نیز دنبال می‌شوند.

**حکیمزاده و همکارانش (۱۳۸۶)** در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره راهنمایی با توجه به مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه‌های درسی» نشان داد که در حالی که به آموزش محیطی و آموزش چندفرهنگی بیش از حد انتظار، و آموزش شهروندی و توسعه در حد انتظار پرداخته شده است، به آموزش سلامت، آموزش، برابری، صلح و حقوق بشر، و آموزش رسانه‌ها و فناوری اطلاعات، کمتر از حد انتظار پرداخته شده است.

### پیشینه تحقیقات خارجی

**کرک‌وود (۲۰۰۱)** در پژوهشی برای رسیدن به فهم دیدگاهی جهانی، ابعادی را مطرح می‌کند که دانش‌آموز را برای دستیابی به آگاهی جهانی آماده می‌سازد. این ابعاد شامل آگاهی دیدگاهی، آگاهی از وضع کره زمین، آگاهی از فرهنگ‌های مختلف و آگاهی از تغییرات جهانی هستند. برای رسیدن به اولین بعد دانش‌آموزان باید دیدگاه‌های سایر مردم را درک کنند. بعد دوم، یعنی آگاهی از وضع کره زمین، نیازمند درک شرایط جهان و وسایل جهانی مانند رشد جمعیت، کمبود منابع و درگیری‌های داخلی و خارجی است و ضرورت دارد که دانش‌آموزان از دنیای اطرافشان آگاهی داشته باشند. در بعد سوم، او معتقد است ارتباط مداوم با فرهنگ‌های دیگر فاصله‌های فرهنگی را کم می‌کند. برای داشتن آگاهی از تغییرات جهانی، فرد باید دنیا را به‌صورت سیستمی به‌هم مرتبط از سازوکارهای پیچیده و نتایج غیرقابل پیش‌بینی بشناسد.

**جانل تاکر (۱۹۹۱)** در تحقیقی با عنوان «ضرورت آموزش جهانی برای درس مطالعات اجتماعی مدارس متوسطه»، در پاسخ به این سؤال که آیا اصلاً آموزش جهانی باید باشد یا نه؟ نتیجه گرفت که تغییرات اساسی جهانی در راه‌اند و مطمئناً ما در سال‌های آتی شاهد مسائل و مشکلات جهانی مختلفی خواهیم بود. به‌همین دلیل دانش‌آموزان ما باید درباره این مسائل و مشکلات آگاهی داشته



باشند و لازمه رسیدن به این آگاهی، آموزش جهانی خواهد بود. هدف آموزش جهانی گسترش درک فرد از دنیای پیرامونش است. افرادی که آگاهی جهانی دارند، چندفرهنگی و فراملیتی اند و شرایط انسان‌ها را درک می‌کنند. درس‌های مطالعات اجتماعی باید اطلاعات و دانش مربوط به سایر نقاط جهانی را در برگیرد تا دانش‌آموزان بتوانند روابطشان را با سایر مردم، سایر فرهنگ‌ها و مسائل جهانی بهتر درک کنند. لازمه رسیدن به این امر نیز دستیابی به دیدگاهی جهانی است.

**روزالی ترپولو (۱۹۹۸)** در تحقیقی تحت عنوان «آموزش برای شهروندی جهانی و دیدگاه‌های جهانی در تدریس» اذعان می‌دارد که با وجود ارتباطات در جهان کنونی و پدیده‌های مشترک جهانی مانند نازک شدن لایه اوزون، فقط تعداد کمی از دانش‌آموزان خود را در دنیای به هم وابسته می‌بینند. به همین دلیل، این پژوهش به آگاه‌سازی معلمان از وجود یک دیدگاه جهانی در برنامه درسی و فهمیدن آن توجه دارد، ولی هدف نهایی آن توانمند کردن دانش‌آموز است تا بتوانند دانش، مهارت، ارزش‌ها و رفتارهایی مطابق با شهروندی جهانی کسب کنند.

**کنت تای (۲۰۰۳)** در پژوهشی با عنوان «جهانی شدن و آموزش

جهانی برای تربیت شهروندان جهان»، با تأکید بر اهمیت برنامه‌های درسی جهان‌نگر، به مطالعه در مورد برنامه‌های درسی ۵۲ کشور جهان پرداخت. نتایج این پژوهش نشان داد که با توجه به قضایای مشترک جهانی، مواردی که بیشتر مورد توجه بوده‌اند عبارت‌اند از: محیط‌زیست، توسعه، ارتباطات بین‌فرهنگی، صلح و حقوق بشر، جمعیت، بهداشت (ایدز) و تبعیض نژادی. در بیانیه «کنفرانس جهانی هلند در مورد آموزش جهانی (۲۰۰۲)»، با اشاره به اینکه زندگی هر روز ما تحت تأثیر ابعاد جهانی است، به آموزش توسعه، آموزش حقوق بشر، آموزش بقاء، آموزش صلح و نبود خشونت و آموزش چندفرهنگی در زمره مواردی اشاره کرده‌اند که باید برای تربیت یک شهروند جهانی در نظر گرفته شوند. به‌منظور شناسایی محورها و مؤلفه‌های مفهومی مطرح در حوزه آموزش جهانی، نتایج پژوهش‌های انجام شده پیشین و همچنین متون مطرح و موجود کشور درباره مسائل و مباحث روز جهانی مورد بررسی قرار گرفت که اطلاعات آن در جدول ۱ آورده شده است. جدول مذکور مبین هفت مؤلفه مفهومی است. قابل ذکر است، مؤلفه‌های مفهومی (واژه‌ها و مضامین) وقتی لحاظ می‌شوند (شمرده می‌شوند) که در متون کتاب‌ها معنای مسائل و مباحث روز جهانی را بدهند.

مؤلفه‌ها	محور
۱. <b>رشد و توسعه:</b> درک و اهمیت کار، آشنایی با اهمیت علم و دانش، توجه به افزایش جمعیت، برابری بیشتر در نظام تجارت جهانی، اهمیت صرفه‌جویی و استفاده درست از منابع	مؤلفه‌های آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی
۲. <b>محیط‌زیست:</b> توجه به مشکلات محیط‌زیست و لزوم حفظ آن، معرفی سیاره زمین در حکم مکان مشترک زیست، حفظ جنگل‌ها و اهمیت درختکاری و فضای سبز، حفظ زیست‌بوم‌ها، و رعایت حقوق حیوانات	
۳. <b>فرهنگ:</b> انعکاس تنوع قومی، نژادی و دینی، محیطی و مذهبی، مطالعه فرهنگ‌های دیگر مردم جهان، تقویت روحیه تحمل و پذیرش افکار متفاوت، و ارتباط بین همه فرهنگ‌ها	
۴. <b>شهروندی:</b> مشارکت فعالانه در تصمیم‌گیری‌های مربوط به جامعه، توجه به فعالیت‌های گروهی، داشتن روحیه قانون‌مداری و احترام به قوانین و مقررات جامعه، معرفی سازمان‌های دولتی و وظایف دولت، درک اهمیت مردم‌سالاری، و معرفی سازمان‌های بین‌المللی	
۵. <b>بهداشت و سلامت:</b> بهداشت جسمانی و توجه به نظافت شخصی، آشنایی با کارکرد بدن و اعضای آن، تغذیه سالم و حفظ بهداشت محیط، کنترل هیجان‌ها و بروز احساسات به شکل صحیح، آگاهی در مورد بیماری‌ها، آگاهی در مورد سوء‌مصرف مواد، آگاهی در مورد زیان استعمال دخانیات، و اهمیت ورزش و تندرستی.	
۶. <b>صلح، دوستی، برابری و عدالت:</b> عفو و بخشش و نبود خشونت و درگیری، درک اهمیت صلح در زندگی انسان، پرورش دانش‌نگرش‌ها و مهارت‌های لازم برای دفاع از حقوق خویش و دیگران، به رسمیت شناختن تفاوت‌های فردی و احترام به حرمت انسان، و حق آزادی و آزادی بیان	
۷. <b>فناوری اطلاعات:</b> ارتباط با مدارس و دیگر دانش‌آموزان در دیگر مناطق از طریق اینترنت، آگاهی از تأثیر رسانه‌ها، مهارت‌های جست‌وجوی اطلاعات و استفاده از فناوری‌های جدید برای بهبود عملکرد درسی، و آموزش استفاده از رایانه و برنامه‌های کاربردی آن	

## روش پژوهش

جهت سؤال‌های پژوهش بود و کتاب‌هایی مورد توجه قرار گرفتند که توقع طرح آموزش جهانی در آن‌ها بیشتر وجود داشت.

### ابزار جمع‌آوری اطلاعات

ابزار گردآوری داده‌ها، فهرست‌وارسی (چک‌لیست) تحلیل محتوای کتاب‌های درسی محقق ساخته بوده که به منظور ساخت آن، ابتدا نتایج پژوهش‌های انجام شده در زمینه مؤلفه‌های آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی و همچنین متون مطرح و موجود در زمینه فوق به منظور دستیابی به محورها و مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با موضوع، مطالعه و بررسی شد که نتایج این بررسی با یک محور و هفت مؤلفه مفهومی در جدول ۱ آورده شده است.

با توجه به تحلیل کمی، عینی و نظام‌دار کتاب‌های درسی در زمینه توجه به آموزش جهانی و همچنین ابزار مورد استفاده، روش پژوهش توصیفی و از نوع تحلیل محتوا بوده است. برلسون (۲۰۰۴) تحلیل محتوا را روشی پژوهشی برای توصیف عینی، منظم و کمی محتوا دانسته است. «واحد ثبت» در این تحقیق، مضمون است. واحد ثبت به بخش معنادار و قابل رمزگذاری محتوا اطلاق می‌شود و روش شمارش نیز، فراوانی است. مقوله‌بندی در این تحقیق با «روش جعبه‌ای» صورت گرفت. در این روش طبقات (مقوله‌ها) قبل از اجرای تحقیق تعیین می‌شوند و به همین دلیل به آن، روش از پیش تعیین شده نیز می‌گویند (نوریان، ۱۳۸۷).

### جامعه و نمونه آماری و روش نمونه‌گیری

جامعه آماری این پژوهش شامل کتاب‌های دوره ابتدایی، یعنی ۴۳ عنوان کتاب بود که وزارت آموزش و پرورش در سال ۱۳۹۲ چاپ کرده است. انتخاب دوره ابتدایی به این دلیل بود که باید بر آموزش پایه در دوره ابتدایی تأکید شود و دانش‌آموزان برای شروع آموزش‌های عمومی آماده شوند. از این رو می‌توان انتظار داشت که در محتوای کتاب‌های درسی توجه بیشتری به آموزش‌های همه‌جانبه و جهان‌نگر و مرتبط با مسائل و قضایای مشترک جهانی مبدول شود. نمونه مورد بررسی شامل چهار کتاب دوره ابتدایی، یعنی تمام کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی بود. روش نمونه‌گیری هدفمند و در

### روش‌های تجزیه و تحلیل اطلاعات

تحلیل آماری داده‌های پژوهش در سطح توصیفی و تحلیلی انجام پذیرفت و در این ارتباط از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی، چون فراوانی، درصد، میانگین، رتبه‌بندی و جدول‌های توصیفی استفاده شد.

### یافته‌های پژوهش

۱ مؤلفه‌های آموزش جهانی کدام‌اند؟

۲ در مجموع کتاب‌های تعلیمات اجتماعی پایه‌های دوره ابتدایی، به چه میزان به مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی پرداخته شده است؟

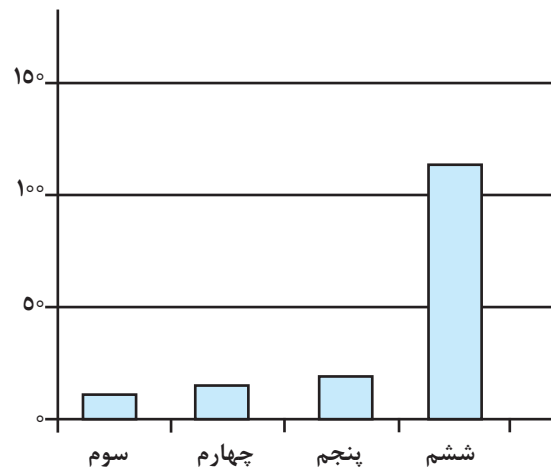
بر اساس نتایج جدول ۲ و نمودار ۱، مجموع فراوانی مؤلفه‌های تحلیل شده در خصوص میزان توجه به مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی در کتاب‌های درسی تعلیمات اجتماعی، ۱۸۵ مورد است. از بین مؤلفه‌های مفهومی تحلیل شده، بیشترین توجه به مؤلفه صلح و دوستی و برقراری عدالت با ۵۰ مورد فراوانی، یعنی ۲۷ درصد و کمترین میزان توجه به مؤلفه بهداشت و سلامت با ۱ فراوانی، یعنی در حدود ۱ درصد صورت گرفته است. با توجه به جدول ۲، بیشترین میزان توجه به مؤلفه‌های مسائل و مباحث روز جهانی در پایه ششم ابتدایی با ۱۱۸ مورد فراوانی، یعنی ۶۴ درصد و کمترین میزان توجه به مؤلفه‌ها مسائل و مباحث روز جهانی مربوط به پایه اول ابتدایی با ۲۱ فراوانی، یعنی ۱۱ درصد است.

### بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر با هدف بررسی میزان توجه به مؤلفه‌های آموزش جهانی در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی (چهار کتاب) در راستای سؤال‌های اصلی پژوهش انجام شد و طی آن، هفت مؤلفه مرتبط با مفاهیم و آموزش جهانی در محتوای کتاب‌های درسی مذکور بررسی شد. نتایج حاصل از بررسی سؤال‌های پژوهش نشان داد که: کتاب تعلیمات اجتماعی پایه ششم (با ۱۱۸ مورد) نسبت به کتاب‌های تعلیمات اجتماعی پایه‌های دیگر ابتدایی، از جمله تعلیمات اجتماعی پایه پنجم (۲۴ فراوانی یعنی ۱۳ درصد)، کتاب

پایه‌ها / مؤلفه‌ها	سوم	چهارم	پنجم	ششم	فراوانی	درصد
رشد و توسعه محیط	۳	۲	۱۱	۲۳	۳۹	۲۱٪
زیست محیط	۱۸	۴	۵	۱۵	۴۲	۲۳٪
فرهنگ	۰	۰	۰	۳۰	۳۰	۱۶٪
شهروندی	۰	۸	۰	۷	۱۵	۸٪
بهداشت و سلامت	۰	۰	۱	۰	۱	۱٪
صلح و دوستی و برقراری عدالت	۰	۴	۷	۳۹	۵۰	۲۷٪
فناوری اطلاعات	۰	۴	۰	۴	۸	۴٪
جمع	۲۱	۲۲	۲۴	۱۱۸	۱۸۵	۱۰۰٪
درصد	۱۱٪	۱۲٪	۱۳٪	۶۴٪	۱۰۰٪	***

جدول ۲: نتایج تحلیل محتوای کتاب تعلیمات اجتماعی پایه‌های دوره ابتدایی به لحاظ توجه به مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی به تفکیک مؤلفه و پایه



تعلیمات اجتماعی پایه چهارم (۲۲ فراوانی، یعنی ۱۲ درصد) و کتاب تعلیمات اجتماعی پایه سوم ابتدایی (با ۲۱ فراوانی، یعنی ۱۱ درصد)، بیشترین توجه را به مؤلفه‌های آموزش جهانی داشته است. رتبه اول توجه به مؤلفه‌های مرتبط با آموزش جهانی را مؤلفه صلح و دوستی و برقراری عدالت با (۵۰ فراوانی، یعنی ۲۷ درصد) به خود اختصاص داده است. در مجموع کتاب‌های مذکور توانسته‌اند تا حدودی به مؤلفه‌های مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی توجه کنند؛ هرچند در برخی از کتاب‌های مذکور، مؤلفان می‌توانستند به آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی اشاره بهتری داشته باشند. کتاب‌های درسی وظیفه انتقال و اشاعه مسائل و مباحث روز جهانی را به کودکان بر عهده دارند و نتایج این پژوهش نشان می‌دهند که میزان توجه فعلی به مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی، تحت تأثیر مواردی همچون نگرش برنامه‌ریزان درسی، ترجیحات مؤلفان کتاب‌های درسی در مورد مباحث گوناگون، محدودیت در حجم کتاب‌های درسی، و تلقی کافی بودن فراوانی‌های بیان شده در کتاب‌های درسی قرار دارد که لازم است، با بررسی‌های میدانی و استفاده از نظرات صاحب‌نظران، کافی بودن مباحث ارائه شده مورد بررسی دقیق‌تری قرار گیرد.

### پیشنهادهای عملی

● کارشناسان دفتر تألیف کتاب‌های درسی می‌توانند هنگام تألیف یا تغییر و اصلاح کتاب‌ها، از محورها و مؤلفه‌های این پژوهش استفاده کنند. در حال حاضر، با توجه به تغییر در نظام آموزشی و تغییر دوره ابتدایی از پنج سال به شش سال و تغییر در کتاب‌های درسی آن دوره، موقعیت مناسبی برای استفاده از محورهای مذکور ایجاد شده است. نتایج پژوهش نیز می‌تواند زمینه‌ای برای بررسی و بازنگری محتوای کتاب‌های درسی فراهم آورد تا دست‌اندرکاران تألیف کتاب‌های درسی با مرور نتایج حاصل به بسترهای موجود و احیاناً غفلت‌های انجام شده بیشتر واقف شوند و در بازنگری‌های پیوسته برنامه‌های درسی و پشتیبانی آن‌ها در نظام آموزشی کشور، به اصلاح، ترمیم و تکمیل مطالب کتاب‌های درسی مذکور بپردازند.

● از آنجا که تمام درس‌های مورد بررسی در پژوهش حاضر به تعبیر صاحب‌نظران از جمله درس‌هایی بوده‌اند که امکان توجه به مباحث مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی را در خود داشته‌اند ولی در برخی موارد به‌طور شایسته عمل نشده است، می‌توان ضمن تشویق کارشناسان تألیف کتاب‌هایی که در این راستا موفقیت قابل‌قبولی داشته‌اند، از آن‌ها در راستای آشناسازی بیشتر سایر گروه‌های تألیف کتاب‌های درسی با نحوه انتقال و توسعه این مفاهیم کمک گرفت.

● انتظار می‌رفت کتاب‌های تعلیمات اجتماعی در این راستا به مفاهیم مرتبط با مسائل و مباحث روز جهانی در حوزه برنامه درسی توجه بیشتری نشان دهند که در طول راه پژوهش مشخص شد به این مقوله کم توجه شده است. شایسته است دست‌اندرکاران کتاب‌های مذکور حداقل در حد انتظار در این درس‌ها بیش از پیش به این مفاهیم توجه کنند.

● همه کتاب‌های مورد بررسی، همچنان زمینه توجه بیشتر به مبحث مهم مؤلفه‌های آموزش جهانی را در خود دارند، به‌طوری که طی بحث و نتیجه‌گیری مواردی از فرصت‌های احتمالی موجود در کتاب‌های درسی که مورد غفلت واقع شده بودند، بازگویی و بازشناسی شدند. در این راستا باید اذعان داشت که برای تغییر رفتار کودکان و نوجوانان لازم است، این موضوع از طرف نویسندگان در متن‌های مربوط به شیوه‌های مستقیم و غیرمستقیم در کتاب‌ها بیان شود. البته باید توجه داشت، سطح آموزش برخی از مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی فراتر از دوره سنی دانش‌آموز ابتدایی است.

● در برخی از درس‌های کتاب‌های مورد بررسی، زمینه اینکه به‌طور روشن‌تری به محورها و مؤلفه‌های مفهومی مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی پرداخته شود، وجود دارد، ولی چنانچه باید، از بسترهای مذکور استفاده نشده است.

● مؤلفان می‌توانند با گنجاندن مطالبی در خصوص مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی در برخی از درس‌های دیگر همچون ریاضی، و... (مثلاً در تمرین‌های آن‌ها)، بر رسالت خود در انتقال این مباحث از طریق کتاب‌های درسی موفق‌تر باشند.

● دست‌اندرکاران آموزش و پرورش می‌توانند به کمک آموزش‌های ضمن خدمت، اهمیت پرداختن به مفاهیم مرتبط با آموزش جهانی در حوزه برنامه درسی را برای معلمان، دبیران و... توضیح دهند و تشریح کنند تا آنان نیز به نوبه خود در فرصت‌ها و مناسبت‌های گوناگون موضوع را برای دانش‌آموزان شرح دهند تا این مباحث به برنامه درسی پنهان یا برنامه درسی مغفول تبدیل نشوند.

● معلمان می‌توانند با دعوت از افراد مطلع در این حوزه به کلاس، موضوع را بهتر برای دانش‌آموزان تشریح کنند.

منابع در دفتر مجله موجود است